

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**
SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

NGWANAITSEELE 2023

KAEDI YA GO TSHWAYA

MADUO: 80

Kaedi e ya go tshwaya, e na le ditsebe di le 30.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramagoshi****POTSO 1: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

'KGOSI RAMOTSHERE MOILOA' – LH Mogale

- Semelo sa motho se kaya maitseo, mekgwa le ditlwaelo tse a itshupang le go tlhalosiwa ka tsona. Ka gale se nyalana le diphitlhelelo tsa motho mo botshelong. Motho a ka nyadiwa kana a tlotlomadiwa ka ntlha ya semelo le diphitlhelelo tsa gagwe.
- Mo lebokong le, Kgosi Ramotshere Moilola o tlotlomaletswa semelo mmogo le diphitlhelelo tsa gagwe mo setšhabeng sa Bafurutshe.
- Mmoki o tlhagisa boganka le bonatla jwa ga kgosi, ka a thusitse Bafurutshe, le go ba namolela mo Maburung gore a se ka a ba tseela lefatshe.
- O tlotlomatsa boganka jo bo supang go se boife ga gagwe. O mmitsa seganka sa diganka, ka a fentse le go dibela lefatshe la Bafurutshe gore le se thopiwe.
- O senola go sa boife sepe ga gagwe ka go boeletsa semelo sa ga Kgosi Ramotshere Moilola sa bopelokgale.
- Mmoki o tlotlomaletsa Kgosi Moilola bogatllhamelamasisi, go tsepama le go se fetogefetoge fa a ne a gana nnang wa banyana ka nako e maburu a neng a batla go ba gatelela go tshwara dipasa ka gale.
- Mmoki o dirisa mmoelelo mo bokhutlong jwa temana e nngwe le e nngwe go gatelela bopelokgale jo mmokiwa a bo senolang go dibela bagaabo.
- Gape o tlhagisa boikgodiso le boikgogomoso jwa gagwe gore ena ga a naiwe marota o naiwa mmeleng.
- Kgosi Ramotshere Moilola o tota a tlotlomaditswe ka ntlha ya semelo sa gagwe se se bonalang sentle le diphitlhelelo tsa gagwe tse di sa belaetseng.

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'TSHWENE' – MD Mothoagae**

- 2.1 Maikutlo a boitumelo/tlotlomatso gonne o itumelela/o ipela ka sebopego le semelo sa tshwene/ka bokgoni jwa yona jwa go tshwara thipa ka fa bogaleng. (2)
- 2.2 Neeletsano
Ke e bone ka gore lefoko le le feleletsang mola 10 le simolola mola wa 11/ lefoko 'letsatsi' le le feleletsang mola 10 le simolola mola wa 11. (2)
- 2.3 Tshwantshanyo
Go tshwantshanya popego ya mogatla wa tshwene le go obega ga botshwaro jwa thobane. (2)
- 2.4 O mo tshelele dithupa motshotelong go letela pula/motlhang mašwi a kgomo a lebane kgamelo. (2)
- 2.5 Ke ithutile go se nyatse motho ka ntlha ya ditebego tsa gagwe/go se tlaetse motho matlho o sa itse botennye jwa gagwe/Sebopego sengwe le sengwe se ka tswela mong mosola/Go lebala modiri modirwa ga a lebale/Mmangwana o tshwara thipa ka fa bogaleng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'NTWA' – Grace Setlalekgosi**

- 3.1 Mefuta e e farologaneng ya dintwa. (2)
- 3.2 Poeletsomodumo
Go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng. (2)
- 3.3 Mothofatso
Go neela botlou maemo a setho ka go dirisa lediri 'kgalemele' e kete diphologolo botlou di a bua/go kgalemelwa bojang e kete bo a utlwa bo na le ditsebe. (2)
- 3.4 Fa banna ba lwa, mongwe le mongwe wa bona o batla go tsewa jaaka mogale/fa banna lwa ba batla go tseelana tlotlomatso le go tseelana botshelo. (2)
- 3.5 Ke ungwile gore ditshedi tsotlhe di na le go ngapana/Ga go na kwa go sa loweng teng/Ntwa ga e a siama e a senya.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'SENGALAMOTSE (EXILE)' – SJS Shole**

- 4.1 Maikutlo a thotloetso gonne o gakololwa gore motho ga a ke a ngala gaabo/ o rotloetswa go boela gae/Maikutlo a tshwenyego, tshwenyegile ka ntlha ya go ngala legae ga ga Sengalamotse. (2)
- 4.2 Kaediso
Go tlhagisa tsela e mmokiwa a latlhleng bagaabo ka yona/a tshelang kwa a se nang bagaabo ka go mmitsa khutsanyana. (2)
- 4.3 Tlogelo
Go tlisa go kibakibela ka bonako ga molatheto/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto. (2)
- 4.4 O kaya gore mmoki a se ka a tshwana le mosadi yo o se nang maikarabelo/yo o tshabelang maikarabelo a gagwe. (2)
- 4.5 Bothata bo rarabololwa ka go buisanelwa/ Go siela bothata ga go tlise tharabololo epe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

LE

POKO E E SA TLHAOLWANG**POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****'A RE RUTEGENG BATSWANA' – AL Ralusi**

- 5.1 Go ikaga sešwa ga morafe wa Batswana/Go boela mo tseleng ga morafe wa Batswana/Go tlhabologa ga Batswana/Go rutega/Morafe o o lwantshanang/ Matshwenyego a a tliwang ke go se rutege. (2)
- 5.2 Ba tletsetletse le mebila/Ba sasanka le mebila/Ba kailakaila le mebila. (2)
- 5.3 Tshwantshiso
Ke se bone ka tiriso ya thuanyisediri 'ke'/Go bitsa batho ditau. (2)
- 5.4 Ba re kgautlanya ka dithipa/Ga re tlhole re tsamaya bosigo. (2)
- 5.5 Le ntshusumetsa go nna motho setšhabeng/go tshela ka tolamo mo setšhabeng/go kgopologa mo mekgweng e e sa nnang sentle ka se se ama setšhaba/go rata tlhabologo kgotsa thuto/go se rate go gagolaka batho.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Go se ineele ke ntlhana e e botlhokwa ya semelo go thusa motho go kgotlelela fa a kopana le mathata mo botshelong. Go rotloetsa motho go mekamekana le mathata go fitlhelela a atlega.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata jaaka moanelwa Motswagauteng a re sedifaletsa.
- Motswagauteng o nnile le mathata a go gola a sa itse batsadi ba gagwe ka mo boseeng jwa gagwe. Mmaagwe a ne a mo romela kwa go mosadimogolo ljelele le monnamogolo Puso e le sephuthelwana.
- Mo kgolong ya gagwe, ljelele o ne a tle a mo gakolole gore a lebe seipone, a bue le motho yo a mmonang mo go sona, a mo rate, a mo tlotle, a mo tshepe gonne go se ope yo o mosola go feta ena mo botshelong. Se ya nna yona tshusumetso e e godisang Motswagauteng.
- Motswagauteng o rakana le mathata a go sotlwa ke ditsala le batho ba bangwe ka go sa mo amogele jaaka motho mongwe le mongwe ka ntlha ya ditebego tsa gagwe gonne ba ne ba mmitsa ka maina a tshotlo a tswana le lekutwana, morwa le Rooijan Morolong. Motswagauteng ga a ka a ineela mo ditshotlong tseo.
- Motswagauteng o rakana le bothata jwa ga Mosala e bong malomaagwe, yo a mo sotlang, a mmusa ka molao wa tshipi. Ga a ka a mo rerisa fa a rekisa leruo le a le tshwaetsweng ka a re ke ena mojaboswa a le esi. Motswagauteng ga a ineele, o swetsa ka gore botoka a katoge Mosala, a ineye naga.
- Mathata a go tlhoka legae le go sa itse batsadi ba gagwe a kgarakgatsa Motswagauteng le naga, nako nngwe o kwa Foreiborogo fa ka nako nngwe a le kwa Johannesborogo. O tshela bokete mo mafelong oomabedi. Ga a ineele, o iphataphatela go bona sa go ja le maroko ka a se na bagaabo. Se se bontsha gore fa o ikemiseditse mo botshelong ga o a tshwanela go latlhela seditse le fa mathata a go imela.
- Mathata a gagwe a etegela mo thekiseng kwa Foreiborogo. Bapagami ba ne ba mo sotla, ba mmitsa letata, morwa, lekutwane ka ntlha ya mmala wa gagwe le moriri. Tshotlo e, e mo dira go nna pelopedi, gore a naa a nyatse le go kgaola kgolagano ya gagwe le Bantsho fa pelo e nngwe e re a gopole letsele la Montsho le a le antseng. Go bontsha fa a sa letle dipuo tse go mo utlwiswa botlhoko ka di mo thatafaletsa botshelo. O lemosa bapalami fa phoso e se ya gagwe gore a bo a lebega ka mokgwa o a ntseng ka ona, ba rata kgotsa ba sa rate, ke setlogolo sa bona. Seipone se a neng a se neetswe ke ljelele se ne se mo tiisa mooko.
- Botshelo ba ga Motswagauteng fa bo simolola go nna letobo kwa Johannesborogo, ga a ineela, o leba kwa Rodipoto go ya go leka botshelo kwa teng. Ga a nna lobaka kwa teng ke fa a ikela Kerisetoropo kwa a neng a bona letogonyana kwa ga Kornei. O kopana le Kobbie, mosadimogolo yo a kileng a mo thusa fa diganana di ne di batla go mo tseela madi kwa Foreiborogo. O mo rata e kete ke ngwana wa gagwe.

- Mathata a botshelo ba ga Motswagauteng a simolola go apoga. Se se bontsha fa mo botshelong o sa tshwanela go latlhela seditse, le go ineela fa o rakana le mathata. Kobbie o mo tseela pasa a bo a mo kwadisa ka sefane sa gagwe, Swanepoel. O boela sekolong.
- Go sa ineela mo botshelong ga ga Motswagauteng go dira gore a kopane le mmaagwe ka nako ya tsheko ya lekoko la ga Mkwepa. Motswagauteng o feleletsa a ikitse ka jaanong a itse batsadi ba gagwe.
- Go bontsha e le boammaaruri gore mo botshelong ga o a tshwanela go latlhela seditse fa o rakana le mathata. Motswagauteng o wetse pelo, o tshela sentle jaaka bana ba bangwe.

(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko)

[25]

POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

- 7.1 Kwa ga Mokwepa. (1)
- 7.2 Motswagauteng o ne a thopilwe ke ba lekoko la ga Mokwepa mme Gokatweng o ne a direla Mokwepa. (2)
- 7.3 O ne a rothisa keledi morago ga gore Motswagauteng a mo itlhalosetse/O ne a didimala a se tlhole a bua sepe morago ga gore Motswagauteng a mo itlhalosetse.
(E le NNGWE fela) (2)
- 7.4 Nnyaya ga go a siama ka e le banna ba molao mme ba tshwanetse go o obamela le go o tshegetska ka metlha.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). (2)
- 7.5 O ne a laela Motswagauteng go apara diaparo ka bonako le go rwala ditlhako.
A mo laela gore a mo sale morago.
O ne a mo laela go palama mo magetleng a gagwe.
A mo laela go tswala le go lotlela lebati ka kwa ntle.
O ne a mo laela go mmofa maoto le diatla.
(Di le THARO fela) (3)
- 7.6 O ne a rometswe jaaka sephuthelwana kwa Motsitlane go tswa Gauteng. (2)
- 7.7 Matlho a le matala
Meriri o ka re moetse wa pitse
A le mosweu
Dintshi e kete di tshasitswe mosidi
Nko e e motopo
A le montle
A le mosetlha
Ditsebe tse di tshetlha di phukaletse, di katogile logata.
(Di le THARO fela) (3)
- 7.8 Bopelotshetlha jwa ga Mosala bo dira gore a tekete Motswagauteng a bo a mo amoge leruo le a le abetsweng ke monnamogolo Puso, mme se se dira gore a ngwege, a fetoge ngwana wa mebila, ditiragalo di tswelole pele. (2)
- 7.9 Ijelele o bolokile botshelo jwa ga Motswagauteng ka go mo naya legae le lerato/O ne a mo rotloetsa ka seipone, go itshepa le go ithata. (2)
- 7.10 Ee – go siame ka motho e le motho ka ba bangwe gonne motho a tshwanetse go nna leitlho la molao/Batho ga ba a tshwanela go ikamanya le bobodu.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 7.11 Ke ne ke ka phatlalatsa komiti ya botsamaisi jwa sekolo/Ke ne ke ka buisana le mogokgo le batsadi go tlhamalatsa melao/Ke ne ke ka mo gakolola gore molaotheo wa naga ga o letle tlhaolele/Ka mo gakolola go diragatsa molaotheo ka botlalo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.12 Ke ungwile gore ga se bana ba ba nang le magae fela ba ba ka fitlhelelang thuto/bana ba mebila le bona ba kgona go atlega/go fitlhelela dilo tse di rileng jaaka thuto.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

- Go se ineele ke ntlhana e e botlhokwa ya semelo go thusa motho go kgotlelela fa a kopana le mathata mo botshelong. Go rotloetsa motho go mekamekana le mathata go fitlhelela a atlega.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata jaaka moanelwa Motlalepule a re sedifaletsa.
- Tshotlego kgotsa maemo a kwa gaabo Motlalepule a dirile gore a ye go senka tiro kwa a neng a nna le mathata a go fufegelwa ke basetsana ba a neng a dira nabo kwa Doornfontein ka ntlha ya bontle jwa gagwe. Motlalepule ga a ka a ineela mo lefufeng leo mme o ne a tswelela ka go batla tiro gosele a bo a fudugela kwa difoleteng tse dingwe.
- Mathata a ga Motlalepule a oketsega fa jaanong a kopana le Thandi yo a neng a kaiwa jaaka mmabontle wa koo. Thandi o logela Motlalepule leano la go betelwa ke lekau le a le mo rulaganyeditseng mme se sa bakela Motlalepule mathata a go ima ngwana yo a sa itseng rraagwe.
- Kotsi ga e a ka ya faposa mogopolo wa gagwe go fitlhelela maikaelelo a gagwe a go tshela le go dira. O taya ngwana leina la Omphile e bile o loga leano la go mo isa kwa ntlong ya kgodisetso kwa Ikageleng kwa Olanti. O ne a ikaeletse go tla go mo tsaya fa a setse a dira, mme a kgona go ka mo tlamela. Se, se bontsha fa a ne a batla go neela morwae isagwe e e itumedisang ka a se kile a ineela.
- Morago Motlalepule a nyalwa ke lekau la Thaba Ntsho mme ba tshegofadiwa ka mosetsana e leng Mosidi. Mosidi ga a thiba phatlha ya leitibolo la gagwe. Maemo a gagwe a go nyalwa le go nna le ngwana a se ka a dira gore a ineele go batlana le morwae gore a tle a kgone go mo tlamela jaaka a ne a ikaeletse. Se se mo tholela mathata a go se itumele mo lenyalong le a leng mo go lona.
- Mathata a gagwe a oketswa ke gore o tshotse sephiri sa go batlana le ngwana wa gagwe wa dikgora. Se se bontsha fa Motlalepule a sa ineele mme a batla go kgaratlhela go tlisa ngwana wa gagwe gae, ka jaanong a nyetswe e bile botshelo bo bonala bo tlaa nna botoka.
- O ikemisetsa go kgaratlha kgaratlhanong le mathata a mme ka letsatsi le lengwe o kopa monna wa gagwe gore ba ye kwa kgodisetsong go batla ngwana wa mosimane yo ba ka mo ithuelang le go ikgodisetsa ena. Ba retelwa ke go fitlhelela ngwana kwa kgodisetsong ka gonne morwae yo a neng a mmatla, o ne a tserwe ke morwadia Ofentse.
- Go tlhoka morwae kwa kgodisetsong go mmakela matshwenyego a magolo. O tlhorontshwa ke kgopolo ya gore a morwae kwa a teng o tshela bokete kgotsa jang.
- Mathata a go tlhoka boitumelo le go sa kgotsofalele seo a nang naso, go dira gore a bolotse letsholo la go batlana le ngwana a le esi a sa bolelele ope sephiri sa gagwe. Se, se bontsha go se ineele le go kgaratlha ga gagwe gore a bone morwae.

- Ka tidimalo fela, e ne e re monna fa a ya tirong ena a tsene motse ka legare go batlana le morwae.
- Mathata a mokgweleo mo pelong, kgarakgatsego le tlhorisego ya go batlana le morwae di ne di mo amile mo go maswe, a setse a digile mmele, e le mmalethantsane e bile batho ba setse ba mmita Dinalana. Boemo bo ba botshelo ga bo a ka ba mo nyemisa mooko. O tswelela ka kgaratlho ya gagwe go batlana le morwae.
- Ka botshelo bo sa fifalele ruri, o kopana le mosadimogolo Malebela, ngaka ya sedupe, yo a mo tiisang mooko gore morwae o a tshela, o tlaa mmona ka letsatsi lengwe le mororo a ka se itse fa e le ena.
- Motlalepule o tswelela ka mathata a go palelwa ke go lebala morwae. Le fa a ne a boga, a koafetse, ga a ineele, o mmatla gongwe le gongwe le kwa mabitleng tota o ne a tswa gona. O tsaya matsapa a go boela gape kwa go mosadimogolo Malebela yo a mo tiisang mooko ka go mo raya a re o tlaa bona se a se lelelang mme ga a kitla a itse gore a ke sona.
- MmaMosidi o ne a na le pelaelo e e tiileng ya gore Modise e tota e le Omphile. Modise yo gajaana a neng a direla Lekgotla la Baitiredi, o ya le mogatse e leng Matlakala go lekola MmaMosidi. Mosadimogolo o ne a letse a mo lora bosigo.
- MmaMosidi ga a ineele mme o ipeta sebete ka go kopa Modise gore a mo atamele, a keleka Modise go fitlha mo tsebeng ya moja. Modise fa a sa ntse a gagametse gore go diragalang, mosadimogolo a ngaa jaaka katse, a goa a re 'Omphile'. Ka nako e, go ne go bonala gore o fitlhetse se a sa bolong go se batla, morwae yo a mmeileng letshwao ka fa morago ga tsebe ya moja.
- Botshelo ba ga Motlalepule le fa bo ne bo faroferwe ke mathata, khutsafalo le bolwetse, kwa bofelong gona o netefaditse boammaaruri ba gore ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata.

(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko)

[25]

POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 Kwa legaeng la bana/kwa kgodisetsong/ Ikageleng/Olanti. (1)
- 9.2 MmaMosidi le RraMosidi ba ne ba ile go batla ngwana yo ba ka mo dirang ngwana wa bona. (2)
- 9.3 Bontshonyana jwa bona
Bokhutshwane
Bosesane (3)
- 9.4 O ne a etelela mogatse pele gore fa go le mooki yo a mo itseng a mo kope go se rothise mmutla madi/O ne a šeba mosimanyana ka fa morago ga ditsebe a ise a mo šebe mo matlhong/Fa a bona mogatse a mo tlhomile matlho o ipata ka go re go mogote a bo a tswela kwa ntle.
(E le NNGWE fela) (2)
- 9.5 O ne a na le ngwana wa mosetsana a bitswa Mosidi. (2)
- 9.6 O ne a bopegile, magodimo a ntshitse maatlametlo ka popego ya gagwe.
Dipounama tsa gagwe di le sephara.
A katogile monyo/a le letlharapa.
A le mmala wa sebilu.
A na le lebadi ka fa morago ga tsebe ya moja.
A le matsatsarapa
(Di le THARO fela) (3)
- 9.7 Lerato le monnamogolo a tshotseng Modise ka lona le dira gore a tsele sentle mme a se boele kwa legaeng la bana ka jalo go nne thata mo go Motlalepule go bona ngwana wa gagwe, mme a tsewelele ka go batlana le ena. (2)
- 9.8 Basetsana ba mmaketse mathata a go iphitlhela a thulane le Thandi ka ba ne ba mo fufegela mme o ne a ya go batla tiro gosele. (2)
- 9.9 Nnyaya – ga go ope yo o tshwanetseng go betelelwa/ga re a tshwanela go direlana bosula.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.10 Nnyaya – o mo rotloetsa go sa ikgodisetse ngwana/go nna e kete o ikamanya le tshwetso ya go sa ikgodisetse ngwana.
Ee – o ne a batla go tlhokomela gore o mo isa kwa go tshwanetseng/ ga a mo latlhe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.11 Ke ne ke ka bitsa lekgotla go laela baagi go netefatsa gore bana botlhe ba ya sekolong/ke ne ke ka netefatsa gore go na le badisa ba ba tshwanetseng go tlhokomela gore ngwana mongwe le mongwe o ya sekolong.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Ke ithutile gore mo botshelong, motho o tshwanetse go ikemela a se nne setshwakga/motho a itirele/ke nne le maikarabelo mo botshelong.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO**MASEGO – G Mokae**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Go se ineele ke ntlhana e e botlhokwa ya semelo go thusa motho go kgotlelela fa a kopana le mathata mo botshelong. Go rotloetsa motho go mekamekana le mathata go fitlhelela a atlega.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata jaaka moanelwa Masego a re sedifaletsa.
- Masego o simolola go tsena sekolo mo polaseng ya Silkatsnek, mme maemo a thuto a le kwa tlase. Botlhale jwa gagwe bo mo tlolela mathata a go tshwanela go tloga mo lelapeng la gaabo go ya go tsena sekolo kwa Sedimosang morago ga go kopiwa ke mogokgo Rre Selamolela le Rre Kgotle.
- Kwa sekolong sa Sedimosang o farafarwa ke mathata ka a fufegelwa ke baithuti ka ntlha ya fa a le botlhale e bile mogokgo a tlotlomatsa bokgoni ba gagwe thata.
- Sebi se kukela fa barutwana ba mo katoga e nna mophelaesi. Ntsime yo e neng e le mongwe wa makau a Masego a a ganneng fa ba ipala mabala a kgaka, o ikaelela go ipusolotsetsa ka a tsaya fa Masego a mo nyatsitse fa a ne a mo goa fa pele ga barutwana ba bangwe.
- Masego o nna le mathata a go tshegwa ke barutwana motshegare otlhe ka Ntsime a mo kgomareditse pamphitshana e e kwadilweng gore o ratana le mogokgo Chunky. Le fa go le jalo, Masego ga a ka a ikobonya le go ineela, mme a tswelela ka sekolo.
- Sannah, tsala ya ga Masego, le ena o okeletsa Masego mathata ka go mo raela go nwa biri e e neng ya mo thulametsa. Mo thulamelong ya gagwe o nna le mathata a go betelelwa ke Ntsime le basimane bangwe ba babedi mme se sa mmakela go ima.
- Masego ga a ineele fa a rakana le mathata. O bona botoka e le go tlhalosetsa mogokgo Chunky ka mathata a gagwe. Mathata mawelana, o senyegelwa ke dithuto ka a pateletsega go boela gae.
- Masego o ne a belega ngwana wa mosimane Sello, mme botshelo jwa mo fifalela. Ditoro tsa gagwe tsa go boela sekolong tsa phirimisiwa ke go bolawa ga ga Kgabo Motsepe morago ga gore a bolae Base Schalk.
- Masego ga a ineele le fa go le jalo, o ne a tsaya tshwetso ya go godisa ngwana wa gagwe. Go ne go se ope yo o neng a ka tlamela lesea la gagwe kgotsa go mo duelela kwa sekolong go tswelletsa dithuto tsa gagwe.
- Go bontsha go se ineele ga gagwe, a simolola go kgaratlha, a dira ka thata kwa ga Sol le Cathy Lazar go tsenya morwae sekolo gore a tle a rutege a bone tiro le go nna le botshelo bo bo botoka go gaisa bo ena a bo tshelang. O ne a lebaganwe ke mathata a go nna motsadi yo o esi, a okangwe ke maikarabelo a go nna mme e bile a ntse a samagane le ditiro tsa borre tsa lelapa.
- Mathata a ga Masego a tswelletswa ke fa багаабо moswi monna wa ga MmaSontaga ba ne ba batla go lwela dithotonyana tsa ga MmaSontaga le bona morago ga loso lwa gagwe.

- Masego ga a ineele, o patelesega go batlela mmaagwe le morwae bonno. O ba tlhomela mogwaafatshe kwa Mmakau go tswa mo mading a dikgwedi di le tharo ao ba ga Lazar ba neng ba mo dueletse ona kwa pele. Se, se bontsha motho yo o kgaratlhang go fitlhelela maikaelelo a gagwe a go neela morwae botshelo jo bo botoka.
- Go se ineele ga gagwe le go dira ka botswapelo go mo ungwela gore ba ga Lazar fa ba ya moseja wa mawatle ba mo tlogelele madi a go tswetsa dithuto tsa ga Sello.
- Mo kgaratlhong ya gagwe le ba ga Lazar, ka ntlha ya kgatelelo ya puso ya tlhalele, o kopana le Vusi Ngoma mme o iponela lekau le go nyalana le lona.
- Masego o nna le mathata a kiletso ya ga Vusi ka le ena a amega mme se se feletsa se tsere botshelo jwa ga Vusi ka a ne thuntshiwa ke mapodisi.
- Ka botshelo bo se ka bo nnela lefifi ruri, Masego o tswelela go godisa morwae a le esi, a ntse a mo neela maele a gore a ithute thata. Sello ga a ka a mo swabisa ka a feleleditse e le ngaka ya maemo a a kwa godimo mme se, sa itumedisa mmaagwe. Katlego ya ga Masego mo kgodisong ya ga morwae e supa le go netefatsa gore mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata.

(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 11: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MASEGO – G Mokae**

- 11.1 Kwa ntlong ya ga Masego le *Vusi*. (1)
- 11.2 Ba nyalane mme ba na le ntlo. (2)
- 11.3 Go solofela gore MmaSontaga a ba tlamele ba le bararo.
Gore ba nne le ena mo ga gagwe.
A busetse Masego sekolong. (3)
- 11.4 Ba ne ba mo fitlhela seabe sa bona mo dipolotiking, ke ka moo Vusi a ne a ba etela bosigo. (2)
- 11.5 Mmaagwe e leng Masego o ne a le mo kutlobotlhokong ya go ima ngwana wa petelelo/Masego o ne a sa itumelela go belega Sello/O ne a le mo kutlobotlhokong ya go senyegelwa ke thutego ya gagwe. (2)
- 11.6 O ne a bopegile
A le montle
A katogile monyo
A le moleele
(Di le THARO fela) (3)
- 11.7 Go sa itshware sentle ga ga *Nomhle* go dirile gore Vusi a tthalane le ena mme a kopane le Masego ka jalo ditragalo tsa tswelela pele. (2)
- 11.8 Ke go amogela gore Masego a tle go dula le ena kwa ga gagwe kwa *Atteridgeville*. (2)
- 11.9 Nnyaya o ne a ka ntsha Masego le ngwana kotsi/Masego o ne a beteletswe a sa ima ka bomo/Ga go a tshwanela gore ngwana a otlwe go ya ka molaotheo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.10 Nnyaya – Bana ga ba a tshwanela go lwa kgotsa go arabisana le bagolo/ ipusolose tso ga e age.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.11 Ke ne ke ka dira gore mosimane yo o beteletseng a bone kotlhao.
Ke ne ke ka buisana le Lefapha la Thuto go letlelela Masego go tsena sekolo ka a beteletswe e se molato wa gagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.12 Ke ithutile gore ke emelele ditshwanelo tsa me tsa botho/Fa motho a na le madi o tshwanetse go thusa ba bangwe kgotsa ba ba tlhokang/Batho botlhe ba a lekana le go tshwana go sa kgathalesege mmala.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 12: POTSO YA TLHAMO**NTLHOMOLE MMUTLWA –OM LOBELO**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Go se ineele ke ntlhana e e botlhokwa ya semelo go thusa motho go kgotlelela fa a kopana le mathata mo botshelong. Go rotloetsa motho go mekamekana le mathata go fitlhelela a atlega.
- Ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore mo botshelong ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata jaaka moanelwa Matsetseleko a re sedifaletsa.
- Matsetseleko o kopana le mathata a go pateletswa tiro ke rraagwe ka a ikaelela go rola tiro ya go nna mogotsamolelo kwa kgotleng mme a batla morwae e nne ena a tseletsang tiro eo.
- O itemogela mathata fa a nna kgatlhanong le kakanyo e, ka a batla go tseweletsa dithuto tsa gagwe fa a wetsa mophato wa marematlou.
- E tsenya tlhako kgamelong fa Kgori a mina ka nko e le nngwe gore Matsetseleko a rata kgotsa a sa rate, o tlaa tseweletsa tiro eo. Mo go Kgori, mophato wa marematlou ga o botlhokwa go gaisa bogotsamolelo. Matsetseleko ga a ineele, mme o bona go le botoka gore a ineye naga. O dumela gore setlhare sa mosi ke go o katoga.
- Matsetseleko o ne a rata Palesa mme a lebagane le bothata jwa gore ena ga se wa bogosi. O ne a se ka a ineela go fitlhelela a bona tšhono ya go tlhagisa maikutlo a gagwe ba bo ba feleletsa ba ratana.
- O goroga kwa motseng wa Kgaladi mo lebenkeleng la ga Segonyamatlho. Ga a itse ope mme Segonyamatlho o mo letla go robala mo ga gagwe.
- Bothata jwa ntlha ya nna gore Matsetseleko o fitlhela tiro e se teng kwa meepong, fela Segonyamatlho o mo kopa go nna nae le go mo thusa kwa lebenkeleng malatsinyana. A se ka a ineela mme a dira ka thata mo lebenkeleng la ga Segonyamatlho yo a mo tshepisiseng kemonokeng go fitlhela a bona tiro ya kwa meepong ka a batla go tseweletsa dithuto tsa gagwe.
- Mathata a etegela kwa Kgaladi, *Bra Boots* a goroga kwa lebenkeleng la ga Segonyamatlho a batlana le Matsetseleko ka a thapilwe ke Kelogile mmaagwe. Ga a ineele mo go *Bra Boots* mme o timetsa motlhala wa gagwe ka go itatola gore ga se ena motho yo o mo setshwantshong.
- Go nna ga gagwe kwa Kgaladi ga mmakela bothata jwa go tlhoafalela Palesa mme a retelelwa ke go ya go mo tlhola le fa e le go mo romelela molaetsa. A se ka a ineela, a tsewelela go mo rata le fa go ne go se na tsholofelo ya gore o tlaa boela gae. A bona tšhono ya go ya go mmona kwa Dikhudung.
- Kwa Dikhudung Matsetseleko a nna le bothata jwa gore Palesa o batla go itse gore o kwa kae fela a se ka a ineela; a swa ka lehunelo go fitlha Palesa a boela gae.
- Tsatsi lengwe o ne a bona tiro e a sa bolong go e batla kwa meepong ya matikiri ya Madibeng, a thapilwe jaaka motsamaisi wa lebanta. Bonatla jwa gagwe le go sa ineele di dira gore bathapi ba swetse gore a tsenele dithutano tsa boithutelatirong.
- Go se nyeme moko ga gagwe, go mo ungwetse dithuto tsa go dira ka motlakase a bo a dira le dithuto tse di kgethegileng tsa go gokaganya motlakase o o tsamayang mo meepong.

- Matsetseleko o kopana le mathata a go nna mo kotsing ya sejanaga mme o a tshwarwa gonne a fitlhetswe le magodu. Morago ga go gololwa kwa kgolegelong ka a sa bonwa molato mo kgetseng ya sejanaga se se neng se baketse *Bra Boots* dikgobalo, o boela gae kwa Phiritshweu.
- Go se ineele, go mo ungwetse se e neng e le maikaelelo a gagwe. Fa a boela gae, moepo o mo abela dimilione di le lesome go isa ditlhabololo kwa Phiritshweu. O nyala Palesa, a tlhomiwa go nna rratoropo wa kgaolo ya Tswaing morago a tlhongwa go nna kgosi. Katlego yotlhe e, e netefatsa gore e le ruri fa o ikemiseditse mo botshelong, ga o a tshwanela go ineela fa o rakana le mathata.

(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

- 13.1 Kwa Kgaladi/Kwa lebenkeleng la ga Rre Segonyamatlho. (1)
- 13.2 Matsetseleko o ngwegile kwa Phiritshweu kwa gaabo/o dira kwa ga Segonyamatlho fa *Bra Boots* a thapilwe ke Kelogile mmaagwe Matsetseleko go mmatla. (2)
- 13.3 Matsetseleko a re ga se wa ntlha gore *bra Boots* a re o tshwana le mosimane yo o mo setshwantshong.
Matsetseleko a re o itsetse mosimane yo o mo setshwantshong mo lebenkeleng ka a ne a dirisa aterese ya fa teng.
Matsetseleko a re botsala jwa gagwe le mosimane yo o mo setshwantshong bo simolotse fa a ne a tlhola a tla go batla makwalo a gagwe mo lebenkeleng.
Matsetseleko a re ga a itse gore mosimane yo o mo setshwantshong o nna kae.
Matsetseleko a re mosimane yo o mo setshwantshong a batlelwe kwa meepong ya Bojanala/Matsetseleko a re mosimane yo o mo setshwantshong o rile o bone tsholofetso ya tiro kwa meepong.
(Di le THARO fela.) (3)
- 13.4 Matsetseleko o ne a bua a utswa *Bra Boots* ka leitlho/O ne a tswala matlho go se nene, e kete motho a ikgopotsa sengwe/O ne a tlhalosa ka leleme le le borethe jo bo tseneletseng gore ena ga a tlogela sepe sa gagwe kwa meepong fela o ne a ile go batla tiro.
(E le NNGWE fela) (2)
- 13.5 Rre Sebogodi Tlhapedi o ne a tlhaba motho ka *boots* fa a ne a batla karabo ka bonako/ O ne a pega seganana ka setlhako mo sejanageng. (2)
- 13.6 Moriri o mokhutshwane
A le montle
A le mofitshwana
Nko ya gagwe e emetse godimo/E le lenono.
Matlho a le kgolokwe
Molomo o le monnye
O ne a katogile monyo
Sefatlhego sa gagwe se le borethe jaaka mmilo.
(Di le THARO fela.) (3)
- 13.7 Lerato/go nna pelonolo ga gagwe mo go Matsetseleko go dirile gore a mo amogele mo lapeng la bona mme se, sa dira patlo ya gagwe bonolo ka a ne a tsholegile mme ditiragalo tsa tswela pele. (2)
- 13.8 Go ikobela Kgori (monna wa gagwe) jaaka mosadi wa setso go mo reteleditse go tlhomola morwae mmutlwa/Kelogile ga a kgona go ema morwae nokeng fa rraagwe a ne a mo pateletsa tiro ya bogotsamolelo mme a feleletsa a ngwegile kwa gaabo. (2)

- 13.9 Ee – go siame ka a ne a fatlhosa rraagwe ka bonokwane jo bo neng bo dirwa ke banna ba lekgotla.
Nnyaya – gonne a sa tshwanela go tsena dikgang tsa bagolo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.10 Nnyaya – ga go a siama gonne Mmathapelo a ne a beile pelo ya gagwe yotlhe mo go Baagileng/Bomatlhomantsi ga bo a siama/Palesa le Mmathapelo ke ditsala.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.11 Ke ne ke ka ba phatlalatsa mme ka tlhoma lekgotla le lešwa le le tlaa ntshegetsang/Ke ne ke ka ba tshwarisa/Ke ne ke ka buisana le bona gore ke utlwe gore ba rotloediwa ke eng go patika batho mme ke ba thuse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.12 Ke ithutile gore nama ya pateletsa e thuba pitsa/O se pateletse motho go dira se a sa batleng go se dira/Bana ba na le ditshwanelo tsa go itlhopela go nna se ba batlang go nna sona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe**POTSO 14: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

'KILANO YA BOPEKWA LE BOKGOGO' – SJ MALAO
'MOGAKA SOL PLAATJIE' – PC MOOA

- Thuto e botlhokwa mme motho a ka e anya mo go ba bangwe go inatlafatsa mo botshelong.
- Naane ya Kilano ya boPekwa le boKgogo' le leboko la ga 'Mogaka Sol Plaatjie' di nthuta thata ka maele a botshelo le go tshedisana le batho.
- Ke ithutile go tswa mo go Ntsu go nna moeteledipele yo o lerato mo setšhabeng se ke tlaa se etelelang pele. Ke rarabolole mathata le go thusa setšhaba fela jaaka Ntsu a ne a dira ka boKgogo. Semelo se sa ga Ntsu, se nthotloeditse gore ke ka nna le bokgoni jwa go kopanya setšhaba se se arogantsweng ke dipolotiki.
- Jaaka Ntsu, nka dibela le go dira ka natla go bopa tirisano gore setšhaba se nne ngata e le nngwe ka 'kopano e le maatla'. Ke ka moo ke ratang go gata fela mo boNtsu ba neng ba gata teng.
- Ke ikungwetse gore fa go le mathata ke se tseye tshwetso pele ke ka reetsa matlhakore otlhe, ke nne tsebentlha, ke reetse dilelo tsa baagi mo loagong fela jaaka Ntsu a ne a reetsa selelo sa boKgogo'.
- Ke ithutile go tswa mo go Mokoko gore bana ba mpa ga ba tlhoke go tsogelana kgatlhanong, ba ngapane.
- Ke ikungwetse gore ke tshwanetse go bua ka mathata a ke itemogelang ona fela jaaka Mokoko a ne a dira, ke se a tshware mo go nna kgotsa gona go a tlhagisa ka mkgwa wa ntwaga jaaka re bona gompieno gonne 'Ngwana yo o sa lelang a swela tharing.' Ke ithutile gore ke dibele se ke dumelang mo go sona le go se rata.
- Sol Plaatjie o ntshusumeditse go dumela fa kopano e le maatla, tiro e tshwanetse go tshwaraganelwa, le gore ke nne mokwaledi mo mekgatlhong e e mo loagong gore ke kgone go ba thusa go tsaya metsotso le go buelela setšhaba sa ga rantsho.
- Ke ithutile fa go le botlhokwa gore ke nne le botho e bile ke kgone go dibela puo ya me ya Setswana e ke e antseng mo letseleng jaaka Sol Plaatjie a dirile, le gore ke ikemelele mme ke se tshabe go bua, ke dibele le go ikgantsha ka puo ya me gore e tle e lekalekane le tse dingwe tse di tlhagisitseng magetla.
- Sol Plaatjie o re segetse motlhala o ke tshwanetseng go o sala morago, go nna mokwadi wa dibuka, mofetoledi, motšhomolodi, mokwaledi, modibelasetso. Tsotlhe tse, di ka nkungwela mo botshelong fa ke dumela mo go tsona.
- (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe****NAANE: 'KGARUBANE LE DIGODI' – CLS Thobega**

- 15.1 Kgarubane le Digodi (1)
- 15.2 Ke leuba/tlala le lenyora tse di neng di bolaya diphologolo. (2)
- 15.3 Ke ka ntlha ya fa a ne a sa itse go fofa mme a boifa gore Digodi di tlile go mo tlogela a le esi. (2)
- 15.4 Kgarubana o ne a na le molala o o tlhamaletseng. (2)
- 15.5 Kgarubane o ne a le pelokhutshwane/o ne a betwa ke pelo bonolo ka a ne a palelwa ke go itshoka fa bananyana ba motse ba ne ba mo tshega/Ga a reetse gonne o boleletswe gore a se bule molomo mme ena o ne a bula molomo go kgalemela bananyana ba motse/O bogale ka a ne a kgalemela bananyana ba motse fa ba ne ba mo tshega. (2)
- 15.6 Ke bone ba tenneng Kgarubane ka go mo goeletsa mme a tlogela logong lo a neng a itshwareletse ka lona, a wa mme molala wa gagwe wa sokama jaaka o ntse gompiono.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.7 Nnyaya, di ne di sa tshwanela gonne di ne di tshwanetse go tlhokomela gore Kgarubane o goroga a bolokesegile/Di ne di sa tshwanela ka di itse gore Kgarubane ga a na kitso ya go fofa.
Ee – gore di se ka tsa imelwa/kgoreletswa ke Kgarubane.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.8 Ke ithutile gore o tshwanetse go itshoka fa o diragatsa ditaelo/
Bopelokhutshwane ga bo a siama gonne bo ka go tsenya mo kotsing/
Go ngala ga go a siama.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

LE**LEBOKO LA BAKWENA – MOM Seboni**

- 15.9 Ba makgakga.
Ke digatlhamelamasisi.
Ba pelokgale.
Ga ba boboi.
Ga ba na tsebe ya go utlwa.
(Di le PEDI fela) (2)
- 15.10 Neeletsano – mafoko 'mankga nama' a a feleletsang mola 5 a simolola mola 6/mafoko a a feleletsang mola 5 a simolola mola 6. (2)

- 15.11 O bapisa go lwa ga bona le dikolobe tsa naga tse di lwantshang dira tsa tsona di ntse di tsweletse pele.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.12 Tshwantshiso – go bapisa bakwena le ditshoswane ka ba betsa (loma) mo go botlhoko. (2)
- 15.13 Le ntshusumetsa go nna segatlhamelamasisi/gore ke se nne boboi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 16: POTSO YA TLHAMO****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Boikgogomoso ke ntlhana nngwe ya semelo se se sa amogeleseng le e seng go rotloediwa ka gope. Batho ba ba boikgogomoso ka gale ba nyatsa ba bangwe. Ditlamorago tsa semelo se, ka gale ga di jese diwelang jaaka re itemogela mo teramakhutsweng ya '*Sekoropolapa*.'
- Mafenya o roma tsala ya gagwe e leng Dikobe kwa go Nkefi go mo kopela lerato. Nkefi o ikgogomosetsa Dikobe ka go mmolelela fa Mafenya e le sekoropolapa, e bile a se mo maemong a go ka ratana le ena, gonne a ratana le Ntope yo o nyetseng.
- O tswelela ka go ikgogomosa ka go re ena o na le madi le ntlo e bile ntataagwemogolo ke kgosi ya kwa Lehurutshe. Nkefi o ne a tenegela Dikobe a mmolelela gore kgang e a tlang ka yona ya gore Mafenya o a mo rata e mo ferosa dibete, ga a tlhole a batla go e utlwa ka ntlha ya fa a ne a le mabela e bile a ipolelela gore ga a tlhoke sepe.
- Boikgogomoso bo ne bo mo fatlhile matlho, a lebetse fa Ntope e le monna wa mosadi yo mongwe e bile a sa lemoge gore o itshenyetsa nako ka ena, a kaya fa dithuso tsotlhe a ka di bona go tswa go Ntope. Ditlamorago tsa boikgogomoso jo ke go iphitlhela a le esi morago ga gore Ntope a bone kotsi ya sejanaga.
- Fa Ntope a se na go tlhokafala, Nkefi o ne a idibala ka ntlha ya kutlobotlhoko, a nna beke yotlhe a sa ye tirong. Morago ga phitlho ya ga Ntope, Nkefi a sala a itshopere, a lela a le esi kwa ga gagwe, a se na yo o mo gomotsang ka a ne a leleketse batho kgakala le ena ka ntata ya boikgogomoso.
- Badiramogo ba gagwe e leng Mafenya le Dikobe, ba le bona a neng a ba ikgogomosetsa ba tsamaela kgakala nae ka a ba boletse gore ga a tlhoke sepe ka a re Mafenya ke sekoropolapa.
- Boikgogomoso jo, bo mo kgaogantse le bagaabo le ditsala go tla go mo tshedisa ka a ne a dirile Ntope tsala ya gagwe. Nkefi o sotlega mo moweng, a elets a o ka re a ka bo a na le mongwe yo o ka mo gomotsang.
- Mafenya o ne a nyetse ka a ne a sa mo naya tšhono ya go ratana le ena. Nkefi a sala e le lefetwa.
- Ditlamorago tsa boikgogomoso jwa ga Nkefi di dira gore a se ka a tlhola a itlhokomela, botshelo ba gagwe bo fetogile gotlhelele. O sotlegile mo moweng ka jalo o ineetse mo phafaneng, o bona e le mogomotsi wa gagwe. Madi a o neng a ikgantsha ka ona a felela mo bojalweng, tiro ya gagwe le yona a ka se kgone go e dira ka manontlhotlho ka nako e ntsi a le kwa kwa phafaneng, e e ka dirang gore a ka felelets a latlhegetswe le ke tiro ya gagwe.
- Nkefi o iphitlhela a sotlega jaana ka ntlha ya boikgogomoso le go bitsa batho ka maina a tshotlo le lenyatso, e leng go ba bitsa 'dikoropolapa'.
- Mo botsofeng jwa gagwe o iphitlhela a le esi go se monna ope yo o mmatlang ka bontle bo ile le phafana. E le ruri boikgogomoso bo na le ditlamorago tse di sa siamang ka bo go kgaoganya le batho ba ba botlhokwa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

- 17.1 Ke go fitlhela Morwadi a robetse mo segotlong. (1)
- 17.2 E ne e le mo sekhutlong fa tsa ba bangwe di ne di se mo sekhutlong. (1)
- 17.3 O tlogile kwa bojalweng bosigo.
O ne a tshaba go tlola seporo.
O ne a tshaba go bolawa ke ditsotsi. (3)
- 17.4 Ntšwa e lomile Seponono lerago.
Morwadi o fitlhetswe a robetse mo segotlong sa ntlo ya bona.
Manaila o ne a emisa sejanaga fa pele ga ntlo ya ga Ramoopampa.
Mkhonto o fitlhetswe a sa apara mo jarateng ya ntlo ya bona.
(Di le THARO fela.) (3)
- 17.5 Ke ne ke tlaa bua le ena ke mmontshe gore go lelera masigo ga go a siama/
Ke ne ke tlaa isa molato gore a alafiwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). (1)

LE

- 17.6 Tiragalo ya go tlišetsa MmaMoremi motlhokomedi/ Kgorogo ya ga Nomalanga/kitsiso ya ga Nomalanga mo go Moremi le Nnaniki. (2)
- 17.7 A phuthologe, mme a wele makgwafo ka a le mo gae.
Fa a na le selelo a ba itsise.
Mathata a gagwe ga a tshwanela go utlwiwa kwa mebileng.
Moremi le Nnaniki e tshwanetse go nna ba ntlha go itse mathata a gagwe.
(Di le THARO fela.) (3)
- 17.8 Kgotlhang ya loago/tikologo (1)
- 17.9 Sa lerato ka ntlha ya fa botlhe ba amogetse Nomalanga go nna mothusi wa bona mo lapeng. (2)
- 17.10 Go nna le tshegetso ga ga Moremi go tšweletsa morero wa teramakhutshwe '*Batho ga ba tshwane*' ka a thusa mogatse ka ditiro tsa mo gae. (2)
- 17.11 Ke ne ke tlaa ineela, mme ka fetola tshwetso e nkileng ka e tsaya ya go sa batle go direla baoki/Ke ne ke tlaa tsamaya go tla mathata a bathapiwa ba baoki ba nang le ona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 17.12 Nnyaya - Nomalanga o ne a sa tshwanela go athola mooki Matlhare ka mathata a bathapiwa ba bangwe ba itemogelang ona gonne batho ba sa tshwane.
Ee - gonne nnete ke nnete le fa e tena/gore a itse gore o santse a tshwanetse go batla motho yo a ka mo direlang.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.13 Ke ithutile gore mosadi o tshwanelwa ke go tshegetsa monna wa gagwe mo ditshwetsong tse a di tsayang.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Boikgomoso ke ntlhana nngwe ya semelo se se sa amogelesegeng le e seng go rotloediwa ka gope. Batho ba ba boikgogomoso ka gale ba nyatsa ba bangwe. Ditlamorago tsa semelo se, ka gale ga di jese diwelang jaaka re itemogela mo terameng ya Ga se Lorato.
- Motsamai o ne a ikgogomosa ka go ipoka le go bolelela dinyatsi tsa gagwe fa a na le madi ke ka moo a a senyang a lebetse gore khumo ke segwagwa e a pharuma.
- Motsamai o ikgogomosa mo go Angy ka go mo tshosetsa gore o tlaa tsaya dilo tsa gagwe mme a fudugele kwa ga gagwe ka a sa tshabe ope.
- Fa ba le kwa Mawela Tavern, o bolelela Angy fa ba tlwaetse dilo tse ka feme ya bona e ba rulaganyetsa maroko le dijo fa ba dira kgakala. A boe a re fa Angy a batla sengwe, a se tshabe go mo kopa. Motsamai o tshega Angy fa a re bona kwa Namamaoto ga ba itse nama ya kgomo ka ba ijela ya kgogo, le *dimilkshake* ga ba di itse. O tshalosetsa Angy gore o tswa kwa motseng, ke sona se ba sa itseng dilo tse, le gore ena o tsamaya le dinako. Boikgogomoso jo bo dira gore Angy a lemoge gore o tsamaya le motho yo o nang le madi tota, mme o feleletsa a mo dira moraba o o phunyegileng ntswa kwa lelapeng bana ba lala ka ramatheka.
- Fa Angy a mmolelela gore o na le mathata, o mo raya a re ke ena tharabololo ya ona, a mmolelele se se mo jang. Angy o batla gore Motsamai a mo rekele ntlo mme o bua ka boikgantsho le ena a re go aga ntlo ke kgetsi e e potlana. Angy o mmotsa gore ba ya go tsaya madi a ntlo kae, mme ena o mo araba ka go re a se tshwenyege ka e se mathata a gagwe. Se ke boikgogomoso jo bo mo tsenyang mo mathateng a go nna le disuga tse a neng a sa di rulaganya tse a paletsweng ke go di direla balelapa la gagwe.
- Motsamai o ipitsa Morena 'Goer' a re Angeline fa a batla go ijesa monate a mmolelele o tlaa mo isa monateng. Ga a lemoge le fa Angeline a mo dirisa, o sirilwe ke boikgogomoso. Fa a fetsa go aga ntlo, Angeline o a mo leleka, o tswa fela a iphotlhere. Se, se bontsha sentle gore boikgogomoso bo mo tliseditse mathata e seng boitumelo.
- Motsamai o ikgogomosa fa Rre Selapo a tlile go mo gakolola. O mmolelela ka mokgwa o Gadifele a belegang ka teng e bile a tlhola a pharame ka a sa dire fa ena a mo tlamela. O ikgogomosetsa balelapa la gagwe, a re ba lala ka sego sa metsi. Se, ke boikgogomoso jo bo utlwisang balelapa la gagwe le baagisanyi ba ba lelang go mo thusa botlhoko.
- Motsamai o kopana le Suzan la ntlha mme o mmolelela ka moo a nang le madi ka teng a a batlang motho yo a ka jang le ena. Fa Suzan a re a ikope kwa tirong ka Mosupologo gore ba ye go batla bene o mo araba ka go re bona ga se ba ba ikopang ka feme e le mo magetleng a bona. O rekela Suzan bene.
- Fa nako e ntse e tsamaya Suzan o batla gore ba atolose kgwebo ka go aga lebenkele la merogo. Motsamai o mo solofetsa ka boikgantsho gore o tlaa adima madi kwa tirong. O mo agela lebenkele mme Suzan o mo tsietsa ka go kwadisa lebenkele mo leineng la morwae le leng Sentebaleng, morago o a mo leleka, o tswa fela a sa tshwara sepe. Tse ke ditlamorago tsa boikgogomoso.

- Kwa diofising tsa ga komišinara kwa Phokeng, Motsamai o raya Gadifele a re o mo tshwarisitse mo bathwaneng, mme ga a itse gore ba tlaa mo dira eng go supa fa e se ba maemo a gagwe.
- O kopana le Gladys la ntlha mme o mo rekela tshupanako. Gladys a re o na le mathata a madi. Motsamai a re Gladys ga a tshwanela go nna le mathata a madi ka e le monna le mosadi. O mo epela metsi, ditshenyegelo tsotlhe di duelelwa ke Motsamai ka a ipitsa Mr Money. Kwa ga Gladys morago ga gore Kefentse a boele gae o a mo nyatsa ka go botsa Gladys gore setseno se ke mang. O lelekwa ke monna wa ga Gladys e leng Kefentse. O latlhegelwa ke dilo tse dintsi ka ntlha ya boikgogomoso.
- O sentse dikoloi di le tharo tsa kwa tirong e bile bathapi ba gana go mo duela madi a diphenšene ka ba ya go di baakanya. Kwa polokelong ga a na le sente e ntsho.
- Badiramogo le bona ba mo latlhela matsogo, ba mo gakolola gore a ye gae go ya go ikopa maitshwarelo. Kwa ga gagwe dilo di fetogile, bana ba rutegile, mmaabona o tswelletse ka botshelo e bile o iponetse monna yo mongwe e leng Bra Dan. Motsamai o sotlegile, o a lwala, bana le mosadi ga ba na nako ya gagwe. Ruri ditlamorago tsa boikgogomoso ga di jese diwelang.
- Boikgogomoso jwa gagwe ga bo a mo ungwela ka a tlogelwa mo letlotleng le a sa leng a le sia jalo, e seng mo ntlong e ntšhwa e e agilweng ke bana ba ga Gadifele. O sadisetswa dijo, bana e bong Lesego le Emang le bona ba a mo tlogela. Kutlobotlhoko e a iphitlhelang a le mo go yona ke ditlamorago tsa boikgogomoso jwa gagwe. O iphitlhela a le esi, a kobilwe ke makgarebe, a sa ja dithata tsa gagwe, bana ba a neng a palelwa ke go ba direla ba godile e bile ba dira.
- E le ruri boikgogomoso bo na le ditlamorago tse di sa siamang ka bo go kgaoganya le batho ba ba botlhokwa.

Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 19.1 A re ke thaka ya leitlho la gagwe.
Ke maru a dipula tsa gagwe.
Ke motho yo e reng a mo nagana a tlhoke boikhutso mo moweng.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 19.2 Gadifele, Emang le Lesego. (3)
- 19.3 E kaya gore mosadi o tla ka bana/o tla a na le bana. (2)
- 19.4 Ke mmaagwe Morake/Morake ke morwa wa ga *Angy*. (1)
- 19.5 Ke ithutile gore motho ke motho ka batho ba bangwe./Ngwana sejo o a tlhakanelwa./Ngwana o godisiwa ke matsogo a a farologaneng.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

LE

- 19.6 Ke fa Motsamai a boetse gae a tswile a iphotlhere fa a kobiwa kwa tirong/fa a kobilwe ke Kefentse kwa ga gagwe. (1)
- 19.7 Ke tennwe ke batho ba kwa gae, ba mpateletsa go nyala
Ba re ke nyale ntsalake.
Ba re ga ba bolo go mo mpeeletsa.
O na le bana ba babedi
O geletse dikeledi
O bua ka mesunetso.
O a lela
Lentswe le le wetseng
(Di le THARO fela.) (3)
- 19.8 Kgotlhang fa gare ga badiragatsi/fa gare ga batho. (1)
- 19.9 Go ratana ga ga Gadifele le Bra Dan go tswelletsa morero wa 'lerato le e seng la nnete' gonne tota Gadifele o ratana le Bra Dan a santse a nyetswe ke Motsamai, se, se bontsha sentle gore lerato la gagwe mo go Bra Dan ga se la nnete. (2)
- 19.10 Sa mowa wa ipusuloseitso/go tlhoka boitshwarelo gonne ba ne ba batla go ipusuloseitso mo go Motsamai ka ba ne ba batla go mo sotla jaaka a ne a ba sotlile/go tlhoka maitseo/lenyatso gonne ba ne ba bua le Motsamai jaaka o ka re ga se rre wa lelapa le. (2)
- 19.11 Ke ne ke tlaa tswelela go mo tshegetsa ka motho a sa tlhobogiwe/ka motho a neelwa ditšhono tse dintsi/ke ne ke tlaa ba gakolola go busa dipelo/ke ne ke tlaa ba rotloetsa go mo direla se ba eletsang go se direlwa fa ba le mo maemong ao.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 19.12 Nnyaya, o ne a sa tshwanela go dira jalo ka dikgang tse e le tsa bagolo/ka se se kopantsweng ke Modimo go se ope yo o tshwanetseng go se kgaoganya/o nyatsa rraagwe. (2)
- 19.13 Ke ne ke se kitla ke mo dira sepe ka le nna ke ntse ke se teng fa lapeng. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBHO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlaaelang	Ga a fitlhelela
DITENG Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katholo le go tihaloganyana sethangwa	5-6 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Tsi bogelo ya dinaledi e e tshhegetsang setlhogo ka botlalo -Motsetselele o o agegijleng sentle wa dintlha tsa ngangisano, di tshhegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tihaloganyana sethangwa leboko go go manonthotho	4 -O ranotse setlhogo sentle -Tsi bogelo e e lekalekanang ya dintlha tse di tshhegetsang setlhogo ka matsetseleko -Dintlha tse di utwalang tsa ngangisano, di kgona go salwa morago, fela ga se tsothe tse di tshhegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tihaloganyana ga leboko go a itumedisa	3 -Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshhegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshhegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka methla -Tihaloganyano e kwa tlase ya leboko	2 -Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsotsatseng -Dintlha tse di tshhegetsang setlhogo di dinnye thata -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Tihaloganyano e e tlaaelang ya leboko	0-1 -Setlhogo ga se a tihaloganyana -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko le go tshhegetsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano ga di maleba go tshhelele -Morutwana ga a kgona go tihaloganyana leboko
6 MADUO					
KAGEGO LE PUO Popego, kelelo e e tihaloganyang le tshagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tshamong	4 -Kagego e e lomaganeng sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	3 -Kagego e e tshamagetseng -Puo, segalo le setaele di nepagetse go le gontsi -Bogolo ga go na diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	2 -Go na le bosupi jo bo rileng jwa kagego -Puo, segalo le setaele tse di nepagetse ka tekano Diphoso tse dinnye tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	1 -Kagego e supa tshaganyo e e fosagetseng - Segalo le setaele tse di sa nepagalang ka bontsi -Diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso di bonagala thata	0-1 -Kagego e bokoa thata -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng go tshhelele -E phephetha ka diphoso tsa thutapuo. mopeleto le matshwao a puiso
4 MADUO					

ELA TLHOKO: Fa motlhalojwa a ikgatholositse diteng go tshhelele, mme a kwala tlhamo ya boitlhamedi, a Diteng, Popego le Puo di abelwe 0 maduo.

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phithhelelo ka dinaledi	Phithhelelo ka matsetseleko	Phithhelelo ka tekano	Phithhelelo e e tihaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Thanolo ya sethogo Ngangisano e e tseneletseng, katiholo le go tihaloganyana sethangwa 15 MADUO	- Thanolo e e tseneletseng ya sethogo Tsibogelo e e tshegetsang sethogo ka dinaledi: 14–15 -Tsibogelo e e tshegetsang sethogo manonthotho: 12–13 -Motsetsele o o agegileng sentle wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo -Go tihaloganyana mofutakwalo le sethangwa go go manonthotho	-O bontsha go tihaloganyana, gape o ranotse sethogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha tse di tshegetsang sethogo -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano di kgona go salwa morago, fela ga se tsothe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tihaloganyana mofutakwalo le sethangwa go a bonala sethangwa	-Thanolo ya sethogo e e mo magareng, -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang sethogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metha -O tihalogantse bonthabongwe jwa mofutakwalo le sethangwa	-Thanolo e e tihaelang ya sethogo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshegetsang sethogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dimnye thata -Go tihaloganyana mofutakwalo le sethangwa go gonnye thata	-Setlhogo ga se tihaloganngwe -Maiteko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di maleba goithelele -Morutwana ga a kgona go tihaloganyana mofutakwalo kgotsa sethangwa
KAGEGO LE PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
-Kagego e e lomaganeng ka kelelo ya dintlha tsa ngangisano e agegile sentle -Matseno, ditemana le bokhutlo di manonthotho -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse 10 MADUO	-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse go le gontsi	-Go na le bosupi jwa kagego, kelelo ya ngangisano e a tihaloganyega le go lomagana fela e na le diphoso -Matseno, ditemana le bokhutlo di eta di tihoka tomagano -Diphoso tsa puo, segalo le setaele di mmalwa.	-Kagego e supa thulaganyo e e fosagetseng e bile kelelo ya dintlha tsa ngangisano ga e a rulaganngwa sentle -Matseno, ditemana le bokhutlo di fosagetse. -Diphoso tsa puo, segalo le setaele tse di seng maleba di bonala thata	-Go tlhokagala ga kagego e lolameng go kgoreletsa/tlhokisa kelelo ya ngangisano goithelele -Matseno, ditemana le bokhutlo ga di a lomagana goithelele -Diphoso tsa puo, segalo le setaele se se fosagetseng thata di tihola sethangwa se se sa atlegang	
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

- Dipharologanyo magareng ga maduo a Kagego, Puo le Diteng di se fete dielelo tse pedi.
- Karabo ya boithamede e e ikgatholositse diteng goithelele, e abelwe 0 la Diteng le 0 la Puo le Kagego.

Kwalolole e ileditsewe